

Türk Tıp Tarihi Arkivi

Cilt 4. No. 14. 1939

TİMURLENK BAYTAR MI İDİ?

Dr. A. SÜHEYL ÜNVER

Konya müzesi kütüphanesinde 2838 numaralı yazma bir baytar-namenin 45, 46, 47 nci varaklarında Türk tarihinde Osmanlı türkle-rine keder verici vukuat ile meşhur olan Timurlengin baytar olduğunun yazılı olduğunu mezkûr müze müdürü sayın Yusuf Akyurt bildirmiş ve mezkûr varakların 6 sahifeden mürekkep resimlerini de göndermek lütfünde bulunmuşdur

Mezkûr sahifeleri okuduk. Çok açık ve güzel bir türkçe ile eser Kenan efendi tarafından yazılmışdır [1]. Muhakkak ki toplama bir eser olacaktır. Yazılış tarihi malûm değildir. Eb'adı 12×18,5 dur. İnce kâğıdı samani aherlidir. Eser harekeli ve usulüne muvafık güzel bir nesih ile yazılmışdır.

Timurlengin baytar olduğunu ortaya koyan bahis :

Varak 45 a, 45 b, 46 a, 46 b, 47 a, 47 b de bu suretle beyan edilmiştir :

(... İlmî baytaride Timurlenk Şeyhülmeşayih menzilesindedir. Hattâ padişahı Buharaya intisabı ve ol hanedapa münasebeti ve Mir-ahurinin Timur gibi bir kaç yüz hademe ve bendesi olup bendesinin edna bir tökeri olmak hîzi imkândan dür ve mehcür iken şayestei niami celilei rahmaniyye rahîm ve gafur olmakla bazı makbul atlara illet arız oldukda etraftan daim taharri ve talep ve baytarı hüner-

[1] Varak 80 a da bu baytarnamei lâtifinin cami' ve müellifi, camişerif sahi-bi Sultan Ahmed bin Mehmed bin Murad... Hattati Kenan efendinin hattı destile olan nüshadan, (Elhac Mehmed bin elhac Aliyyibnilhac Mehmedül Belgradî namın-da güzel nesih yazan bir zat tarafından 1258 (1842) de İstanbulda Süleymaniye camii yakınında bir yerde istinsah etmiştir. Birinci sahife başı tezhiblidir. Kenan efendi eserinin gayet muteber ve memduh bir kitab olduğu, ona tazim ve ihtiram edip gafflet olunmıya diye medholunmaktadır.

mend bulmakda sa'yi teab üzereler iken Timurlenk kendi nefsi ni ol baytar talebinde olanlara tarif, anlar dahi Mirahuru Padişahiye tavsif eylediklerinde Timuru ihzara katı isticâl ve gelip huzuru mirahuru cihandaride Timura ikbal ve ta'zim iclâl olunup riayetten sonra Mirahur keşfi mafizzamir edip dedi ki :

Timur

(Top Kapı sarayı, Hazine K. No. 2152 deki mecmuadan)

— Veliyyünniamı âlem padişahı Cem sultanı mükerrerem ve hanı muazzam hazretlerinin makbul ve muteberi ve her cihetle memduh ve muhteremi olan fersandân bazıya afet ve maraz ve illet isabet edip bizi hüzn ve gam ve meşakkatü elem mertebeli helâke kurbet belki mevti minnet ve rahati saadet ile canımıza takrib etmekdeyüz. Eger atlar bu illetleri defetmezler ise ciheti hatar bize racidir deyince

Timure katî garaib ve bu mertebe keşfi zamir ve esrarî takriri acâib
gelüp-ben senin makam ve mertebene serian inşaallah vasıl olurum
deyu hali derundan te'f'e'ül edüp atları timara mübaşeret ve müddeti

(Şekil : 1) Baytarname, V. 45 A

karibde bihikmetillâhi tealâ sakîm olan atların cümlesi istikamet bu-
lup Mirahur ol atları kemali beşâşet ve sürur ile huzuru nazarı mülû-
ke arzederler.

Gayette sefasından ahvali sıhhatı devabı جبل den istihbar ve ahvali Timuri baytar aşikâr oldukda atların ahvalini daim padişah, Timurdan sual ve Mirahur alâmeleinnas bu baytarı gerege biz getirdik. Lâkin nice fesadâtı azîme kıyamına sebep bir kimesne olsa gerekdir dedi.

Birgün Mirahur fevt olup Timurlenk naili maksud olup Mirahurluk rif'atı ile mümtaz ve serefracı olup gündün güne kuvvet ve saadeti izdiyad olup nedimi padişahî ve mukarrebî cihanbanî olup makbul ve muteber olmakla esrara vakıf ve mahrem olmakla tamam devlet ve riyaset ve talibi tacü tahtü saltanat fikrine sarfı zihin eder idi.

Padişah birgün vefat edüp oğlu seriri hilâfete culûs edüp birkaç sene hükûmetten sonra evlâdî olmamak ile Timurlengi veliahd edüp kadrini rütbei vezarat ile terfi' ve müselleme ve ta'zim ve ihtiram ile mükerrrem edüp padişah vefat eyledikde Timur calisi tahtı saltanat oldu.

Etrafı memaliki Turanı zemini Özbekiyede tavaifi mülûkdén bir kaç nefer padişah var idi. Tamam hâme düşüp memaliki Timuru ahzû kabz ve Timuru izale ve helâk etmek kasdile her taraftan hücum ve huruc edüp cenkû cidal ve harbü darbü kital ederek mağlup ve makhur olup milk ve hazineleri Timura nasib olmak cihetile şevket ve ikbali yevmen feyevmen ve cahü ve celâlü heybeti âlâ olup padişahı azîmüştân olmasına sebep oldu.

Asıl şöhret ve devletine baysi mücerred hemen baytar ilmi olmuşdur. Ve vüzera ve mülûk ve selâtin kurbünde mukarreb olan kimesnelerde fen ve marifet elzem ve şarttır. Sebebi seadet ve ikbali ref'i nühuset ve idbarıdır her zat hâlü şanına lâyıf ve mizac ve tab'ına muvafık marifet ve ilim ve san'at tahsil edüp bilmek seadeti dareyni müştemil ve imtiyazü nikû namı mütehammildir...

Bundan sonra cehlin fenalığı, akilin gafil olmadığı, boş vakit geçirmedığı, deni cahillerle beraber bulunmadığı ve alim olarak meşhur olduğu yazılıdır.

* * *

Bu eser baytarname diye marufdur. Türkçe, baytarlık namına

yazılmış mühim eserlerimizden biridir. Yusuf Akyurt 19 Mayıs vè 14 Haziran 1939 tarihlerinde verdiği izahata göre birinci ve ikinci sahifelerinde at için yazılan düaların tarifi vardır. Bu dualar nüsha

(Şekil : 2) Baytarname, V. 45 B

halinde yazılacak ve atın boynuna asılacaktır. 3 ve 4 üncü sahifelerde duanın suretleri yazılıdır. Birinci sahife böyle başlamaktadır. Besmele, selâm ve düadan sonra.. at terbiyesine her kim ragib olup

ata suvar olsa ve seyrüsefere talip ve muhib olsa ol kimesneye lâzım ve mühimdir ki at için iktiza eden mualecat ve menafiat ve devaları bile ve hini hacetde ahere muhtac olmya (ikinci sahifede)

(Şekil : 3) Baytarnama, V. 46 A

ve atı daim sıhhat üzere muhafaza ide ve bu mubarek duai şerifi hamail edip atın boynundan gidermiye. Tâkim sui ayinden ve afatı lisandan ve mekri dev ve peri ve zararı cin ve şeyatinden ve hasta-

lıkların envandan ve illet ve emrazın cem'inden ve hini mukatele ve zamanı muharebede yaralardan ve cerahat ve berelerden ve tekerlenmek kazasından emin ve salim olduğundan gayri gayet yükrek

(Şekil : 4) Baytarname, V. 46 B

olup sahibini düşmandan selâmete çıkara ve düşmanı takib edib komakda vasıl ede... (5 inci sahifede).. kim erbabı hayır ve ehli sefer olup cihad ve gazaya rağbet eden müslim müvahhidin daim ata binip düğ-

manı dîn ile harp ve kıtal eden mücahidin ve guzatrı mü'minine tecrübe ile at ilmini ve illetlerini bilip bir illet ve maraz zuhur eylese filhal ilâç ederlerdi. İmdi anlardan nakil ve hikâyet olunmuşdur.

(Şekil : 5) Baytarname, V. 47 A

Atların alâmet ve nişanları vardır. Andan her bir atın hüneri ve marifet ve şanı malûm olur. Evvelâ atın üç yeri deveye benzeye

ve üç yeri katıra benzeye ve üç yeri sığıra benzeye ve üç yeri avrata benzeye...

Bu satırlarla eserin mahiyetini anlıyoruz. Bu esere şimdilik ter-

(Şekil : 6) Baytarname, V. 47 B

ceme veya telif denemezse de toplama şayanı dikkat bir eserler bilir. Bu satırlardan da hükmedebiliriz ki eserde bir çok tecrübe sahibi zevatin sözlerine kıymet verilmiştir. Tam folklorik bir mahiyeti haiz

şayanı dikkat bir eserdir. Netekim Timur hakkındaki baytarlık iddiası da rivayetlerden gelen bilgilerdendir. Tetkik ettiğimiz tarih kitaplarında Timurun baytarlık hakkında bilgisi olduğuna dair bir malûmata tesadüf olunmamıştır. Tari cilt 2, s. 301 de

(Timur gürgânî.. 10 mart 1336 da Cengizden 115 yıl sonra Semerkand cenubunda Yeşirşehirde Keş'de doğmuşdu... Babası Türk Barlası kabilesi reisi Trısgay idi.. Timur gecelerle uykusuzluğa ve at sırtında kalmağa dayanabiliyordu. İyi ata binerdi...)

Bu satırlarla kendisinin birçok iyi ata binenler gibi baytarlık ile alâkadar olmasının tabii olduğunu anlıyoruz. Hayatındaki maceraların teferrüatı tarihlerde yazılıdır. Fakat buradaki malûmat rivayet yolile toplaya ne kadar geldiği için tarihî kayitlerle az çok farkları vardır.

Elimize geçen tarih kitaplarında buna dair bir kayde tesadüf edemedik. Fakat rivayetlerin de muhakkak bir esası vardır. An'aneler ve efsanelerin esasını nasıl inkâr etmiyorsak bunu da tarih kitaplarına geçirmiş bir rivayet olarak kabul edebiliriz. Eserin Timurlengin baytarlık iddiası ve baytarlığın halk arasında ehemmiyet ve kıymetine dair kıymeti vardır.